

риством? З виявлених документів достеменно відомо, що саме ХНТ після відокремлення секцій не припинило свою діяльність, а навпаки, розширяло свою географію, в процесі перетворення на Всеукраїнську асоціацію наукових товариств. Свідчення цьому знаходимо в архівних матеріалах Укрнауки. Так, 10 липня 1929 р. секретаріат президії ХНТ звертається до Укрнауки: «Цим ХНТ прохає, згідно з попередньою згодою, передати йому з наступного року видання «Наука на Україні». Перетворюючись на Всеукраїнську Асоціацію Наукових Товариств, ХНТ цілком природно матиме цілковиту можливість поставити як слід видання цього журналу...» [14, с. 121].

Бібліографічні посилання

1. Бюл. Харків. Наук. Т-ва [Текст]. – Х, 1927. – № 1(3). – 20 с.
2. Вісн. природознавства [Текст]. – Х., 1928. – № 3–4. – 328 с.
3. Депенчук, Л. П. Місцеві наукові товариства при ВУАН [Текст] / Л. П. Депенчук // Вісн. АН України. – 1991. – Вип. 8. – С. 59–66.
4. Наукові установи та організації УСРР [Текст]. – Х., 1930. – 305 с.
5. Наук.-техн. вісник [Текст]. – Х, 1928. – № 1. – 343 с.
6. Там само. – Х., 1929. – № 4. – 321 с.
7. Там само. – Х., 1929. – № 5–6. – 348 с.
8. Там само. – Х., 1930. – № 1. – 339 с.
9. Коновець, О. Ф. Наукова комунікація в Україні в 20-30-і роки ХХ століття [Текст] / О. Ф. Коновець // Наук. зап. Ін-ту журналістики. – 2002. – № 8. – С. 163–171.
10. Онопрієнко, В. І. Організація науки: державне управління чи самоврядування? [Текст] / В. І. Онопрієнко, Л. П. Депенчук // Вісн. АН України. – 1993. – Вип. 1. – С. 23–32.
11. Савчук, В. С. Научные общества и культурная революция на Украине (1917–1931) [Текст] / В. С. Савчук // Вопр. истории естествознания и техники. – 1995. – № 1. – С. 81–91.
12. Ткаченко, В. В. Наукові товариства України 20–30-х рр. ХХ ст. [Текст] / В. В. Ткаченко // Матеріали за 5-а міжнародна научна практична конференція «Динаміка на сьвременната наука». – 17-25 юли 2009. – Т. 6: Історія. Філософія. Політика. – Софія, 2009. – С. 16.–19.
13. Ткаченко, В. В. Наука у суспільно-політичному дискурсі розвитку УРСР (20 – 30-ті рр. ХХ ст.): [Текст]: монографія / В. В. Ткаченко. – КП.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство». – 375 с.
14. ЦДАВО. – Ф-166, оп. 6., спр. 9028 [Текст].
15. Там само. – Спр. 610 [Текст].
16. Там само. – Спр. 9079 [Текст].
17. Там само. – Спр. 9080 [Текст].

Надійшла до редколегії 11.01.2016

УДК 52.008:378.4(477.74–21):929Кононович«1850/1910»

І. Б. Грушицька

Одеський національний політехнічний університет

ВНЕСОК О. К. КОНОНОВИЧА В РОЗВИТОК АСТРОНОМІЇ В НОВОРОСІЙСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Розглянуто наукову, педагогічну й організаційну діяльність директора Астрономічної обсерваторії Новоросійського університету 1881 – 1910 рр. О. К. Кононовича (1850 – 1910), який одним із перших в Україні розпочав дослідження в галузі астрофізики та сприяв становленню дорученої йому обсерваторії як наукової установи.

Відзначено діяльність із оснащення Астрономічної обсерваторії, наведено маловідомі факти з біографії вченого.

Ключові слова: астрономія, астрофізика, О. К. Кононович, Новоросійський університет, астрономічна обсерваторія.

Рассмотрена научная, педагогическая и организационная деятельность директора Астрономической обсерватории Новороссийского университета 1881 – 1910 гг. А. К. Кононовича (1850 – 1910), который одним из первых в Украине начал исследования в области астрофизики и способствовал становлению вверенной ему обсерватории как научного учреждения. Отмечена работа по оборудованию Астрономической обсерватории, приведены малоизвестные факты из биографии ученого.

Ключевые слова: астрономия, астрофизика, А. К. Кононович, Новороссийский университет, астрономическая обсерватория.

Was considered the scientific, pedagogical and organizational activities of the director of the Astronomical Observatory of Novorossiysk University in 1881 – 1910 years A.K. Kononovich (1850 – 1910), one of the first in Ukraine began the research in the field of astrophysics and contributed to the establishment of the observatory confided to him as a scientific institution. It was noted the work on the equipment of the Astronomical Observatory and little-known facts from the biography of the scientist.

Key words: astronomy, astrophysics, A. K. Kononovich, University of Novorossiysk, astronomical observatory.

Астрономічна обсерваторія Новоросійського університету (зараз – Науководослідний інститут «Астрономічна обсерваторія» Одеського національного університету) має цікаву майже 145-річну історію, яка потребує комплексного дослідження. Астрономічна обсерваторія була першою науковою установою в Одесі, тут працювали всесвітньо відомі вчені-астрономи: академік ВУАН, член-кореспондент АН СРСР, академік АН УРСР О. Я. Орлов – засновник української наукової школи геодинаміки, член-кореспондент АН СРСР, професор К. Д. Покровський, член-кореспондент АН УРСР, професор В. П. Цесевич, під керівництвом якого сформувалась одеська наукова школа дослідження змінних зірок та ін. У наш час Одеська астрономічна обсерваторія – один із провідних астрономічних центрів України. З огляду на це актуальне дослідження початкового періоду становлення астрономії в Новоросійському університеті, визначення умов, що сприяли подальшому розвитку Одеської астрономічної обсерваторії як наукового центру.

Для вивчення ранньої історії розвитку астрономії в Новоросійському університеті важливою і цікавою є постать директора Астрономічної обсерваторії Новоросійського університету 1881 – 1910 рр. – професора Олександра Костянтиновича Кононовича (1850 – 1910), 165-річчя з дня народження якого було відзначено в лютому 2015 р.

Про життя та діяльність О. К. Кононовича є декілька публікацій. Найбільш докладно це питання розглянуто в статті Я. Ю. Корпуна та В. П. Цесевича [24], яка була опублікована в радянський період. За часів незалежної України з'явилося ще декілька публікацій переважно довідкового характеру, які не містять додаткових відомостей [4; 32]. Окремі аспекти досліджуваної проблеми розглянуто у працях М. А. Балишева, М. Ю. Волянської, А. М. Паніван, В. В. Левченко та Г. С. Левченко [2; 3; 26; 27].

Огляд літератури із даної теми засвідчив необхідність додаткового дослідження біографії вченого й комплексного аналізу внеску О. К. Кононовича в розвиток астрономії в Новоросійському університеті.

Мета дослідження – розглянути життєвий шлях, проаналізувати наукову, педагогічну, організаційну діяльність професора О. К. Кононовича та висвітлити його роль у розвитку астрофізичних досліджень у Новоросійському університеті.

Предмет дослідження – становлення та розвиток астрономії у Новоросійському університеті.

Широке застосування з другої половини XIX ст. методів експериментальної фізики в астрономії зумовило зміну її форми. Як окрема наука виокремилася астрофізика з її численними розділами, пов'язаними з різними методами, застосовними в астрономії (астрофотометрія, астрофотографія, астроспектроскопія тощо) [24, с. 136].

Астрофізика – розділ астрономії, що вивчає фізичну природу, хімічний склад і внутрішню будову небесних тіл, передусім зірок. Практична астрофізика розробляє методи спостереження й опрацювання отриманих результатів. Теоретична астрофізика пояснює спостережувані явища та фізичні процеси, обумовлені ними, за допомогою законів фізики [1, с. 6].

На момент свого заснування Астрономічна обсерваторія Новоросійського університету була найпівденнішою обсерваторією в Росії [23, с. 299]. Її будівництво розпочато 23 червня 1870 року, а 3 серпня 1871 року основний корпус обсерваторії прийнято в експлуатацію [26, с. 59].

Університету потрібно було визначитися з тематикою наукової роботи астрономічної обсерваторії. За консультацією з цього питання правління Новоросійського університету звернулося до Пулковської обсерваторії. У відповідь академік О. В. Струве – директор Пулковської обсерваторії (1862 – 1889) [2] надіслав лист зі своїми рекомендаціями, у якому зазначив «...что важнейшим предметом занятий вновь сооружаемой обсерватории в Одессе должны быть астрофизические исследования, на которые в особенности указывают как благоприятный южный климат Одессы, так и пробел, существующий в этом отношении в нашем Отечестве» [23, с. 295]. Учений слушно зауважував, що відразу Одеська обсерваторія не могла поширити свою діяльність на всі види астрофізики, а тому необхідно було окреслити її завдання. На думку Струве, «...первою главною задачею Вашей обсерватории должно быть изучение научных начал, на которых основываются все заключения, выводимые из спектральных наблюдений светил. Это поле деятельности тем более можно рекомендовать, что к нему можно приступить немедленно, так как для него не требуются очень дорогие инструменты, а только нужно будет приобрести удобно устроенные спектроскопы и некоторые вспомогательные снаряды», «...во-вторых, я предложил бы Вам заняться фотометриею светил. Эта отрасль отчасти уже разрабатывается в Пулкове, но она может продвигаться здесь лишь весьма медленно, потому что летом светлые ночи, зимою морозы, а в другие времена года недостаток совершенно чистого неба – представляет большие затруднения для таких наблюдений», «...между этим, казалось бы выгодным занятием ещё одним предметом, который в настоящее время признан особенно важным и который до сих пор не разрабатывался в России: это именно наблюдения явления падающих звёзд...» [23, с. 296].

Як зазначав директор Одеської астрономічної обсерваторії (1944 – 1983), член-кореспондент Академії Наук УРСР, доктор фізико-математичних наук, професор В. П. Цесевич, у цьому листі академіка О. В. Струве накреслено шлях розвитку молодій університетській обсерваторії на ціле століття [Там же, с. 297]. Однак, незважаючи на те що майбутнє нової Астрономічної обсерваторії вбачалося в астрофізичних дослідженнях, інструментарій, який для неї купували, мав астрометричне призначення. В. П. Цесевич пояснював це тим, що організатор діяльності обсерваторії професор Л. Ф. Беркевич був астрономом-теоретиком і погано уявляв собі специфічні завдання й особливості астрофізики, а керівництво фізико-математичного факультету ставило перед Астрономічною обсерваторією в першу чергу навчальні цілі, і тільки потім – наукові [Там же]. Ситуація змінилася в 1881 р., коли Л. Ф. Беркевич вийшов у відставку, а на його місце було призначено молодого вченого О. К. Кононовича [26, с. 9].

Олександр Костянтинівич Кононович народився 12 лютого 1850 р. у Таганрозі, де його батько працював чиновником на митниці. У Таганрозі він навчався в гімназії, а після переїзду сім'ї до Одеси став учнем Рішельєвської гімназії, яку закінчив у 1867 р. і відразу вступив до Новоросійського університету [4, с. 104].

В університеті ще студентом О. К. Кононович спеціалізувався з астрономії. На засіданні ради Імператорського Новоросійського університету 2 листопада 1870 р. фізико-математичний факультет клопотав «об оставлении стипендиатом при университете с мая месяца 1871 года г. Кононовича» [27, с. 354]. О. К. Кононович отримав таку характеристику: «г. Кононович в настоящее время студент IV курса математического отделения; в продолжении своего пребывания в университете он всегда отличался большим прилежанием и способностями. Трудолюбие его особенно высказалось вычислением различных вспомогательных таблиц для строящейся нашей обсерватории, как гауссовы таблицы для вычисления озимутов светил, озимуты полярной звезды. Ныне г. Кононович занимается вопросом чрезвычайно важным, а именно затмениями, изучая вполне литературу этого предмета» [Там же].

31 травня 1871 р. рада Імператорського Новоросійського університету більшістю голосів (13 проти 1) обрала О. К. Кононовича «в качестве стипендиата по кафедре астрономии для приготовления к профессорскому званию, окончившего в настоящем году курс с правом на степень кандидата с отнесением содержания по 400 р. в год из сумм Министерства народного просвещения» [5; 28; 29].

Одночасно із закінченням університету О. К. Кононович клопотав про допущення його до випробувань на звання вчителя гімназії. 30 вересня 1871 р. на засіданні фізико-математичного факультету Олександр Костянтинівич успішно пройшов випробування. Згодом було проведено пробні уроки в Одеській другій гімназії. О. К. Кононович отримав звання педагога середньої школи, що стало в нагоді йому в майбутньому [23, с. 305].

Оскільки Одеська обсерваторія була недостатньо обладнана, то О. К. Кононовича командували до більш оснащеної установи для набуття практичних навичок. У листопаді 1872 р. було вирішено відрядити Кононовича до Пулковської обсерваторії та обсерваторії Академії наук у Петербурзі, але молодий учений від поїздки до Пулково відмовився, що ледь не позбавило його стипендії. На щастя, цього не сталося [6].

Після закінчення визначеного терміну Олександр Костянтинівич навесні 1873 р. блискуче склав магістерські іспити й отримав відрядження до Німеччини для роботи над магістерською дисертацією. Перша частина відрядження пройшла в Берліні, де О. К. Кононович слухав лекції Г. Гельмгольца й Ф. Тітьєна й працював під керівництвом В. Ферстера в Берлінській обсерваторії та в Обчислювальному інституті. Берлінський академік А. Ауверс рекомендував О. К. Кононовичу тему для дисертації «Обчислення орбіти подвійної зірки альфа Діви». Згодом Олександр Костянтинівич переїхав до Лейпцига, де вивчав астрофотометрію у Й. Цельнера й продовжував теоретичні роботи під керівництвом Г. Брунса. Поступово астрофотометрія стала його основною спеціальністю [4, с. 104].

Про свою роботу за кордоном О. К. Кононович систематично надсилав звіти до Вченого комітету Міністерства народної освіти, виписки з журналу засідань якого за № 492 і за № 500 зберігаються у фондах Державного архіву Одеської області [9, арк. 3–4, 9–10]. У звіті від 15 червня 1875 р. дослідник зауважує, що заняття переважно астрофізикою були вказані йому інструкцією [Там же, арк. 9]. Це свідчить про те, що, відряджаючи О. К. Кононовича до Німеччини, керівництво університету дбало про перспективу розвитку астрофізичних досліджень у Новоросійському університеті. Рецензент одного із закордонних звітів Кононовича відзначав: «Работа О. Кононовича весьма серьезная и приведена им тщательно. Пребывание за границей приносит ему несомненную пользу» [Там же, арк. 4].

Займаючись під керівництвом професора Й. Цельнера астрофотометричними спостереженнями, за допомогою астрофотометра Цельнера О. К. Кононович описав для Марса яскравість, подібну яскравості, яку спостерігав Ф. Зейдель і яка суттєво відрізнялася від яскравості, яку спостерігав у 1864 р. Й. Цельнер. Ця обставина змусила останнього припустити, що відбивна здатність Марса змінюється з часом; реферат про цю роботу О. К. Кононовича був зачитаний професором Цельнером на з'їзді астрономів у місті Лейдені [15, арк. 19].

Навчання О. К. Кононовича у Й. Цельнера було настільки успішним, що коли граф Кроуфорд, який побудував собі добре обладнану приватну обсерваторію у Великій Британії, звернувся до Й. Цельнера з проханням рекомендувати йому кращого учня для запрошення на службу астрономом, учений наполегливо пропонував О. К. Кононовичу поїхати до Англії. Однак останній категорично відмовився від цієї пропозиції [23, с. 308].

У 1876 р. Олександр Костянтинович повернувся до Одеси. Він зобов'язаний був відслужити обов'язковий термін у відомстві Міністерства народної освіти, але всі штатні посади в Новоросійському університеті були зайняті, тому він 1 серпня 1876 р. влаштувався на посаду вчителя математики й фізики Рішельєвської гімназії. Проте він не припиняв наукової роботи, працював над магістерською дисертацією та підтримував зв'язки з науковою громадськістю міста [23, с. 309]. Так, 1877 р. О. К. Кононовича було обрано дійсним членом Новоросійського товариства природознавців, а в 1879 р. у «Записках математичного відділення Новоросійського товариства природознавців» надруковано його статтю [18]. Керівниками цього товариства були в той час І. І. Мечников і М. О. Умов.

У 1876 р. у виданні «Записки Імператорського Новоросійського університету» було надруковано працю О. К. Кононовича «Способи обчислення орбіт подвійних зірок» [19; 20]. Через чотири роки побачила світ ще одна робота «Обчислення орбіти подвійної зірки *g Virginis*» [17]. Ці два дослідження являли собою дві частини магістерської дисертації, успішно захищеної в Новоросійському університеті у 1880 р. Офіційні відгуки надали опоненти – професори Є. Ф. Сабінін та Л. Х. Беркевич [10, арк. 14–19].

Захист магістерської дисертації збігся з виходом у відставку за вислугою років Л. Х. Беркевича [4, с. 105]. 1881 р. О. К. Кононовичу було запропоновано зайняти звільнену кафедру астрономії в Новоросійському університеті зі званням доцента. Його кандидатуру підтримав відомий астрофізик Ф. О. Бредихін, який у листі до декана факультету професора К. І. Карастельова 28 лютого 1881 р. дав високу оцінку працям Кононовича з фотометрії, указав на перспективність проведення в Одесі астрофізичних робіт і зазначив, що «астрофізичні спостереження можуть становити цінний для науки матеріал» (*тут і далі переклад наш – І. Г.*) [15, арк. 20–21]. Одночасно зі вступом на посаду доцента О. К. Кононовичу було доручено завідування Астрономічною обсерваторією [Там же, арк. 51].

Указом Сенату від 5 червня 1881 р. № 80 за вислугу років О. К. Кононович був затверджений у чині колезького асесора зі старшинством з 1 серпня [8, арк. 10].

Прийнявши на себе керівництво Астрономічною обсерваторією, Олександр Костянтинович почав енергійно клопотати про виділення потрібних йому коштів для створення необхідних умов для проведення ефективної дослідної роботи (в першу чергу з астрофізики). У своїх численних зверненнях до ради університету

О. К. Кононович вказував на зручне географічне розташування Одеси й сприятливі кліматичні умови для проведення спектральних спостережень. Облаштування астрофізичного пункту при Одеській обсерваторії було тим більше необхідне, на думку О. К. Кононовича, оскільки астрофізичних обсерваторій, розташованих у таких сприятливих кліматичних умовах, як Одеська, на той час було небагато [23, с. 316–320].

У листопаді 1883 р. О. К. Кононович написав чергову доповідну записку до фізико-математичного факультету, у якій знову описав важке становище обсерваторії та вказав на найбільш необхідні заходи для її дообладнання. На цей раз клопотання Олександра Костянтиновича виявилось успішним, було виділено кошти на придбання 6.5-дюймового екваторіала Кука [15, арк. 11–12].

Незважаючи на всі труднощі, дослідник керував обсерваторією майже 30 років. Поступово, по крихтах, із залишків і без того мізерних коштів, ціною жорсткої економії, поповнював обсерваторію приладами й інструментами, перетворюючи її на передову для того часу астрофізичну дослідну установу.

Насамперед науковець придбав фотометр Цельнера, на якому визначав блиск великих планет. Згодом, за порадою Ф. О. Бредихіна, був придбаний протуберанц-спектроскоп, за допомогою якого О. К. Кононович зі своїми нечисленними співробітниками почав систематичні спостереження протуберанців. Було розпочато систематичне фотографування сонячної поверхні й вимірювання положення сонячних плям. Для обробки цих спостережень придбано вимірювальну машину Репсольда, оптичні та механічні деталі для виготовлення потужного спектрографа й об'єктивну призму [23, с. 322].

Успішній діяльності Одеської обсерваторії сприяла також творча співдружність О. К. Кононовича з талановитим механіком університету Й. А. Тимченком (1852 – 1924). Й. А. Тимченко виконав для обсерваторії деякі складні механічні роботи, зокрема, ним був виготовлений великий спектрограф, нова збільшувальна камера для фотографування Сонця, пристосування для автоматичної реєстрації відліків фотометра, що усуває необхідність включення підсвічування поляризаційного кола. За допомогою О. К. Кононовича Й. А. Тимченко сконструював і виготовив перший у Росії спектрогеліограф [3; 23, с. 326].

Невдовзі, менше ніж через 2 роки після отримання посади доцента, О. К. Кононович захистив докторську дисертацію. Якщо дослідження ним подвійних зірок були завершені магістерською дисертацією, то наступний цикл робіт, розпочатий ще у Цельнера й продовжений в Одесі, був присвячений фотометричному вивченню небесних тіл. Ці дослідження було завершено 1883 р. працею «Фотометричні дослідження планет Марса, Юпітера і Сатурна», успішно захищеною Кононовичем 18 березня 1883 р. як докторська дисертація в Новоросійському університеті [22; 23, с. 327]. Опонентами науковця були відомі фізики – М. О. Умов і Ф. Н. Шведов, які дали схвальний відгук на його роботу [11, арк. 123–127].

Фотометричні дослідження були тільки першим етапом діяльності О. К. Кононовича в галузі астрофізики. З порадою Ф. О. Бредихіна був придбаний протуберанц-спектроскоп і було розпочато регулярні спостереження протуберанців. Результати цих спостережень відразу ж обробляли й публікували окремими збірками. Крім того, проводили систематичні визначення координат сонячних плям фотографічним шляхом.

Таким чином, було здійснено певну частину тієї програми, яку накреслив О. В. Струве у своєму листі. Помітний вплив Цельнера, який присвятив великі цикли праць не тільки фотометрії, а й дослідженням Сонця [23, с. 335].

Наказом міністра Народної освіти від 28 лютого 1884 р. О. К. Кононовича затверджено екстраординарним професором Новоросійського університету на кафедрі астрономії (із 22 березня), а 13 жовтня 1884 р. за наказом Новоросійського університету № 7477 – секретарем фізико-математичного факультету [8, арк. 11].

Подальше просування О. К. Кононовича по службі завершилось обранням його ординарним професором. Наказом міністра Народної освіти від 17 березня 1886 р. за № 3290 його було затверджено у званні ординарного професора із 28 березня 1886 р. [Там же, арк. 12; 14, арк. 11–12].

Наказом сенату від 8 липня 1886 р. О. К. Кононовича затверджено в чині колезького радника зі старшинством із 22 березня 1884 р., а наказом від 12 верес-

ня 1887 р. за № 104 – у чині статського радника зі старшинством із 28 березня 1886 р. [Там же, арк. 12]. 1 січня 1901 р. він отримав чин дійсного статського радника [Там же, арк. 14–15].

20 січня 1897 р. О. К. Кононовича наказом міністра Народної освіти № 1640 затверджено деканом фізико-математичного факультету Новоросійського університету на 4 роки [Там же, арк. 14]. 27 січня 1902 року (наказ № 2843) затверджений деканом фізико-математичного факультету Новоросійського університету ще на 4 роки (із 20 січня 1901 р.) [Там же, арк. 15].

12 липня 1906 р. міністр Народної освіти наказом № 13393 затвердив ординарного професора Новоросійського університету, дійсного статського радника Кононовича у званні заслуженого професора, за вислугою 25 років на викладацьких посадах при Новоросійському університеті [Там же, арк. 2].

О. К. Кононович був не лише прогресивним для свого часу науковцем та організатором науки, а й прекрасним педагогом.

Група професорів – Ф. Шведов, М. Умов, К. Коростельов, Є. Сабінін і С. Ярошенко – у своєму зверненні до фізико-математичного факультету з пропозицією обрати доцента О. К. Кононовича екстраординарним професором кафедри астрономії, відзначала його успішну викладацьку діяльність, уміння зацікавити своїх слухачів і залучити їх до ґрунтовного вивчення свого предмета, доказом чого слугували заняття студентів в обсерваторії, причому деякі студентські роботи, наприклад робота студента І. Ю. Тимченка «Дослідження помилок ділень меридіонального кола Одеської астрономічної обсерваторії», було надруковано в «Записках університету» [13, арк. 57–58; 30].

Викладаючи в університеті астрономію, геодезію, сферичну астрономію, Кононович дбав про підготовку молодого покоління науковців і викладачів. Серед найбільш здібних і успішних студентів, які виявили інтерес до астрономії, він вибирав тих, хто подавав особливо великі надії та вживав заходів щоб залишити їх при університеті для підготовки до науково-дослідної та викладацької діяльності [7, арк. 65–66; 21; 30, с. 22].

У вересні 1885 р. після виходу у відставку астронома-спостерігача Блока, О. К. Кононович рекомендував на звільнену посаду Н. Д. Цветиновича як одного з найкращих своїх учнів [12, арк. 81 – 82]. Професорським стипендіатом був А. Р. Орбинський. Учнями О. К. Кононовича були два майбутні академіки Польщі та Румунії: Богдан Залеський і Микола Доніч, лауреат премії Академії наук Франції О. П. Ганський, кавалер багатьох російських, норвезьких і радянських орденів А. С. Васильєв, основоположник статистичної зоряної астрономії, професор Московського й Празького університетів В. В. Стратонов та багато інших [16].

У Державному архіві Одеської області зберігається особиста справа О. К. Кононовича – «Дело о службе Александра Константиновича Кононовича», в якій є запис про його сімейний стан [8, арк. 8]. Олександр Костянтинович був одружений на Емілії Андріївні Штоль римсько-католицького віросповідання. У подружжя народилися доньки – Надія (17 липня 1874 р.) і Варвара (20 грудня 1877 р.), а також син Сергій (16 листопада 1875 р.). Діти, як і їх батько, були православного віросповідання.

Професор О. К. Кононович за «отлично-усердную службу и особые труды» був нагороджений орденами святого Володимира IV ступеня (22 грудня 1889 р.), святого Станіслава II (1 січня 1901 р.) і III ступенів (20 грудня 1885 р.), святої Анни II ступеня (1 січня 1896 р.) та срібною медаллю на честь царювання імператора Олександра III (1896 р.) [8, арк. 8, 9, 12–14].

Заслуги О. К. Кононовича були визнані його сучасниками. Його праці отримали блискучі відгуки відомих учених того часу. У 1902 р. він отримав лист подяки від президента Академії наук «за постоянную и ценную помощь в трудах Отделения Главной Астрономической обсерватории» [23, с. 350].

Швейцарське посольство просило міністра народної освіти надіслати праці О. К. Кононовича до Лозанського університету, а Лозанська обсерваторія проявляла жвавий інтерес до величезної колекції знімків Сонця (понад 1500), яку зібрав Кононович [Там же].

Помер О. К. Кононович 18 травня 1910 р. від раку печінки, про що свідчить запис у метричній книзі за 1910 р. Олександрівської церкви Новоросійського університету [25].

Професор О. К. Кононович залишив по собі багату наукову спадщину.

Як науковець він відіграв провідну роль у становленні та розвитку астрофізики в Новоросійському університеті, був першим фахівцем із астрофізики в Україні, а його магістерська та докторська дисертації були першими вітчизняними працями з цього напрямку астрономії, відповідно є всі підстави вважати О. К. Кононовича родоначальником астрофізики в Україні.

Як організатор науки та директор Астрономічної обсерваторії Новоросійського університету О. К. Кононович сприяв перетворенню обсерваторії з навчально-допоміжної установи на один із провідних астрономічних науково-дослідних центрів Російської імперії.

Як викладач і педагог Олександр Костянтинович виховав плеяду відомих учених-астрономів. Внесок учнів О. К. Кононовича в розвиток астрономії, безперечно, має стати предметом окремого наукового дослідження.

Бібліографічні посилання

1. Андрієвський, С. М. Курс загальної астрономії [Текст]: навч. посіб. / С. М. Андрієвський, І. А. Климишин. – О.: Астропринт, 2007. – 473 с.
2. Балишев, М. А. Історико-наукове дослідження життя та творчості Отто Людвіговича Струве (1897 – 1963) [Текст]: автореф. дис... канд. іст. наук: спец. 07.00.07. / Балишев М. А. – К., 2009. – 18 с.
3. Волянская, М. Ю. И. А. Тимченко и начало астроприборостроения в Одессе [Текст] / М. Ю. Волянская, О. Е. Мандель // Страницы истории астрономии в Одессе: сб. ст. / [сост.: М. Ю. Волянская, В. Г. Каретников; под ред. В. Г. Каретникова]. – О., 1994. – Ч. 4. – С. 6–12.
4. Волянская, М. Ю. Кононович Александр Костянтинович [Текст] / М. Ю. Волянская, В. Г. Каретников // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біограф. слов.: в 4 т. [відп. ред. В. А. Сминтина; заступ. відп. ред.: М. О. Подрезова; упоряд.: В. П. Пружина, В. В. Самодурова]. – 2-ге вид., доп. – О., 2005. – Т. 3. – С. 104–107.
5. Держ архів Одес. обл. – Ф. 42. Канцелярия попечителя Одесского учебного округа. 1834 – 1920 гг. – Оп. 35. – Спр. 144. Об оставлении при Новороссийском университете Александра Кононовича и Николая Срединского стипендиатами для приготовления к профессорскому званию, 21 авг. 1871 – 23 янв. 1874 гг., 10 арк. [Текст]. – Далі: ДАОО.
6. Там же. – Спр. 168. О командировании кандидата Новороссийского университета Кононовича в С. Петербург для занятий на Пулковской и Академической обсерваториях (Переписка с Министерством Просвещения), 27 окт. 1972 – 16 марта 1873 гг., 10 арк. [Текст]
7. Там же. – Спр. 353. Докладные записки профессоров Новороссийского университета о причинах возникновения студенческих движений, 4 мая – 29 мая 1899 г., 141 арк. [Текст].
8. ДАОО. – Ф. 45. Новороссийский университет. 1865 – 1920 гг. – Оп. 4. – Спр. 1366. Дело о службе Александра Константиновича Кононовича, 1871 – 1910 гг., 17 арк. [Текст].
9. Там же. – Спр. 1846. Переписка ректора по учебным вопросам, 28 марта 1874 – 27 нояб. 1875 гг., 19 арк. [Текст].
10. Там же. – Спр. 2306. Распределение контрольных испытаний студентов физико-математического факультета. Избирательные листы, 1880 г., 22 арк. [Текст].
11. Там же. – Спр. 2392. Списки студентов физико-математического факультета. Переписка декана физико-математического факультета с Ректором, 1882 – 1883 гг., 129 арк. [Текст].

12. ДАОО. – Ф. 45. Новоросійський університет. 1865 – 1920 гг. – Оп. 7. – Спр. 11. Об определении, утверждении, перемещении и увольнении преподавателей и чиновников Новоросійского университета, 1885 г., 192 арк. [Текст].
13. Там же. – Спр. 17. О производстве преподавателей и чиновников Новоросійского университета за выслугу лет в следующие чины, 1884, 281 арк. [Текст].
14. Там же. – Спр. 18. Письмо декана физико-математического факультета В. Лигина Ректору Императорского Новоросійского университета, 19 янв. 1886 г., 14 арк. [Текст].
15. Там же. – Спр. 30. Об определении, перемещении и увольнении преподавателей и чиновников Новоросійского университета, 1881 – 1884 гг., 287 арк. [Текст].
16. **Каретников, В. Г.** История обсерватории [Электронный ресурс] / В. Г. Каретников // Науч.-исслед. ин-т «Астроном. обсерватория». – Режим доступа: <http://www.astro-observ.odessa.ua/index.php?go=Content&id=5>. – Загл. с экрана.
17. **Кононович, А. К.** Вычисление орбиты двойной звезды γ Virginis [Текст] / А. К. Кононович // Зап. Император. Новорос. ун-та. – 1880. – Т. 31. – С. 175–206.
18. **Кононович, А. К.** Независимое от исчисления Ламберта определение albedo белаго картона [Текст] / А. К. Кононович. – О.: Тип. Ульриха и Шульце, 1879. – 54 с. [Отд. отт. из «Зап. матем. отд-ния Новорос. Об-ва Естествоиспытателей» (1879, т. 2)].
19. **Кононович, А. К.** Способы вычисления орбит двойных звезд [Текст] / А. К. Кононович [Текст] // Зап. Император. Новорос. ун-та. – 1876. – Т. 18. – С. 57–104.
20. **Кононович, А. К.** Способы вычисления орбит двойных звезд (Продолжение) [Текст] / А. К. Кононович // Там же. – Т. 19. – С. 1–38.
21. **Кононович, А. К.** Сферическая астрономия [Текст]: лекции, читанные в Императорском Новоросійском университете ординарным профессором А. К. Кононовичем в 1896–97 г. / А. К. Кононович. – О., 1897. – 217 с. – Рукопись.
22. **Кононович, А. К.** Фотометрические исследования планет Марса, Юпитера и Сатурна [Текст] / А. К. Кононович // Зап. Император. Новорос. ун-та. – 1883. – Т. 37. – С. 63–139.
23. **Корпун, Я. Ю.** Александр Константинович Кононович, выдающийся украинский астрофизик; его предшественники и ученики [Текст] / Я. Ю. Корпун, В. П. Цесевич // Истор.-астроном. исслед. – 1956. – Вып. 2. – С. 289–352.
24. **Кукаркин, Б. В.** Некоторые методологические вопросы истории астрономии [Текст] / Б. В. Кукаркин // Там же. – 1961. – Вып. 7. – С. 131–146.
25. **Левченко, В. В.** Олександрівсько-Невська церква Новоросійського університету: історія, персоналії, документи [Текст] / В. В. Левченко, Г. С. Левченко. – О.: ФОП Бондаренко М. О., 2015 – 360 с.
26. **Паниван, А. М.** Из истории Астрономической обсерватории Одесского университета [Текст] / А. М. Паниван // Одес. арх. – 2007. – № 1. – С. 59–62.
27. Протоколы заседаний Совета Императорского Новоросійского университета (с 19 авг. по 21 дек. 1870 г.) [Текст] // Зап. Император. Новорос. ун-та. – 1871. – Т. 6. – С. 193–418.
28. Протоколы заседаний Совета Императорского Новоросійского университета (с 18 янв. по 31 мая 1871 г.) [Текст] // Там же. – Т. 7. – С. 161.
29. Протоколы заседаний Совета Императорского Новоросійского университета (с 16 авг. 1871 г. по 31 мая 1872 г.) [Текст] // Там же. – Т. 8. – С. 200.
30. Протоколы заседаний Совета Императорского Новоросійского университета (с 20 января по 5 мая 1883 г.) [Текст] // Там же. – 1883. – Т. 37. – С. 91.
31. Страницы истории астрономии в Одессе [Текст]: сб. ст. / [сост. М. Ю. Волянская, В. Г. Каретников ; под ред. В. Г. Каретникова]. – О.: б. и., 1994. – Ч. 1. – 112 с.

Надійшла до редколегії 10.12.2015